

ALBERT BAZALA I NASTAVA FILOZOFIJE

BORIS KALIN

(Zagreb)

UDK 1:37.013
Izvorni znanstveni članak
primljen: 21.6.1988.

*»Odgoj je filozofija,
koja je postala živim čovjekom«*

»Gospodo! Želio bih, da svratim pažnju Vašu na maleni i na oko neznatni predmet srednjoškolske nastave, kojemu se često premala važnost pripisuje u nastavnom organizmu, a često se gleda na nj i kao s nekoga višeg gledišta, s omalovažavanjem. Možda bi se i na naše vrijeme dale primijeniti riječi Kantove: 'Es gab eine Zeit, in welcher die Philosophie die Königin aller Wissenschaften genannt wurde. Jetzt bringt es der Modeton mit sich, ihr alle Verachtung zu beweisen'.«

Tim riječima obratio se slušateljstvu Albert Bazala započinjući svoje izlaganje pod naslovom »Filozofija u srednjoškolskoj nastavi s osobitim obzirom na gimnazije«, što ga je dne 11. veljače 1905. godine čitao u sastanku Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora u Zagrebu. Tekst tog izlaganja objavljen je u *Nastavnom vjesniku* – »Časopisu za srednje škole«, u brojevima 1, 2 i 3 iduće 1906. godine.

Po mnogim idejama to izlaganje djeluje i dan danas svježe i poticajno, kao i neki drugi radovi Alberta Bazale koji se odnose na problematiku odgoja i prosvjete, a na koje ćemo se ovdje također pozvati. Spomenuti rad može biti zanimljiv svim učiteljima – nastavnicima – odgojiteljima, svima koji djeluju u procesu poučavanja i obrazovanja, a ne samo profesorima filozofije, jer vodi osvještavanju biti učiteljske i odgajateljske funkcije, pa se svima njima autor i obraća. Dakako, tekst će svojim naslovom privući posebnu pozornost nastavnika filozofije. Za bibliografiju metodike nastave filozofije dragocjen je podatak da već daleke 1906. godine imamo raspravu koja se odnosi na ulogu filozofije u nastavi i obrazovanju uopće. Aktualnost Bazalinih teza i ideja iskazat će se posebno i u odnosu na u nas u posljednje vrijeme pojačan interes za pitanja filozofije odgoja.

Znanstveni rad u 19. stoljeću raščlanio se, kaže Bazala, u mnoštvo pojedinačnih disciplina. Znanosti su se odvojile od filozofije i postale samostalne u odnosu na filozofiju. Učenjaci, prije filozofi, postali su sada stručnjaci, štoviše specijalisti u svojoj struci: »jedan vuče korijenje; drugi raspravlja o starim kolima i loncima; treći se za cijela života muči da utvrdi nekoliko hronologijskih data; četvrti se bavi samo školjkama ili ispituje koliko zubi ima – skakavac« (str. 6). Ne smijemo omalovažavati djelatnost tih stručnjaka, ali loše biva ako se takav rad drži sam sebi svrhom, jer on tek po filozofiji dobija svoje opravdanje i smisao, kao što je loše i to da se iz

uskoga kruga neke posebne znanosti hoće sačiniti nazor o svijetu i životu, i tako nadomjestiti filozofija. Slabost dakle leži u pretjeranoj odvojenosti pojedinih znanosti, koje negirajući filozofiju postaju same sebi svrhom.

Pojedina znanja i pojedine pouke u obrazovanju ne smiju, međutim, ostati u svojoj izoliranosti, nego treba da budu utkane u takve smislene spoznaje koje se odnose na cjelinu života. Bazala na sasvim konkretnim primjerima pokazuje da specijalistička istraživanja ne mogu stajati za sebe, nego da imaju smisla i opravdanja tek ako su uključena u neku širu spoznaju koja ima značenje za život: »Ali čemu ispitivanje korijena u riječi, ako ne će in ultima linea da pridonose ma i najmanji prilog razbistrenju i rješenju pitanja o stanju i razvoju jezika? ...A kakova su kola imali homerski Grci ili kako su pravili lonce može biti zanimljivo za kolara i lončara, ali za nas ništa, već ako se ima ovim ispitivanjem odrediti kulturna visina naroda«. (str. 7).

Bazala se tako opire pozitivističkom duhu 19. stoljeća, koji filozofiju smatra izlišnom zabavom dokonih ljudi. Posebne znanosti odijeljene od filozofije same hoće riješiti zadaću filozofije, tako da od nje ne bi ostalo ništa. Prikladna je u tom smislu Windelbandova usporedba koja konstatira: »Filozofija bila je u to vrijeme kao kralj Lear, koji je sve dobro podijelio djeci svojoj, pa sada mora trpjeti gdje ga kao prosjaka turaju na ulicu ili mu daju kukavno mjesto u kojem kutiću«.

Filozofija je upravo sama, smatra Bazala, svojim metafizičkim natezanjima i uzaludnim mudrovanjem u što nerazumljivijem jeziku pridonijela svom sadašnjem stanju. Poziva se on zato na Humboldtovu ocjenu: »Die Philosophie ist die Kunst, einfache Begriffe in schwerfälliger Weise wiederzugeben«, ali ne prihvaća ocjene da filozofija znači: ne mariti za život i njegove potrebe. Štoviše! Zato hoće Bazala iskazati što on drži da je filozofija, posebno zato što se zadaća filozofije, kako je poznato, ni inače ne određuje jednoznačno.

Iz povijesti filozofije znamo da gotovo svaki filozof drugačije određuje zadaću filozofije, ali i to da se sva ta različita određenja mogu svrstati u dva. Po jednom određenju zadaća je filozofije *teoretička*: (ili pretežno teoretička): filozofija je jezgra jedinstva ljudske spoznaje, najopćenitija znanost, koja u sustavnu cjelinu svodi sve ljudsko znanje. Po drugom određenju zadaća je filozofije *praktička* (ili pretežno praktička): težište je filozofije u praktičkim problemima; filozofija je »svjetska mudrost« (Weltweisheit), praktički nazor o svijetu što valjano prosuđuje vrijednost života i životne potrebe ljudi.

Ta dva određenja ne protive se jedno drugome, što najbolje pokazuju svi veliki filozofski sustavi (od Platona i Aristotela do Kanta), koji uvijek hoće da dadu i nazor o svijetu (Weltanschauung) i nazor o životu (Lebensanschauung). Bazala tu citira Wundta, koji iz tog dvostrukog cilja filozofije određuje njenu svrhu: »Gewinnung einer allgemeinen Welt- und Lebensanschauung, welche die Forderungen unserer Vernunft und die Bedürfnisse unseres Gemütes befriedigen soll«. U svojoj *Povijesti filozofije* (a godina objavljivanja prvog njezina sveska podudara se s godinom objavljivanja predavanja o kojem je ovdje riječ) Bazala će određenje filozofije najopćenije formulirati ovako: »Filozofija kao najopćenija nauka na osnovi znanstveno utvrđena

nazora o svijetu, koji mora zadovoljavati zahtjevima uma, satvara nazor o životu, koji će zadovoljiti potrebama čudi i srca.«¹

Ta dvostruka svrha filozofije izvire iz dvostruke težnje čovjekove: težnje za znanjem i težnje za srećom. Filozofija zato doista uvijek mora stajati s jedne strane u odnosu sa znanošću (sa stanjem i rezultatima znanstvenih istraživanja), a s druge strane i u odnosu sa životom (sa skupom težnji, životnih i kulturnih potreba ljudi nekog vremena).

Bazala, međutim, odbija moguću pretpostavku da je, zato što filozofija nužno obuhvaća i teoretsku i praktičnu komponentu, onda svejedno kako se određuje zadaća filozofije, tj. postavlja li se zadaća filozofije kao teoretička pa je *pojam o svijetu* prva i glavna svrha filozofije, a iz nje onda izvire i pitanje o životu, odnosno pitanje o praktičnoj vrijednosti kao nešto sekundarno i sporedno, ili se pak, obratno, cijela važnost polaže na praktičnu stranu, kojoj su doduše nužne teoretske pretpostavke, ali je tada pojam o svijetu tek sredstvo da se dođe do glavnog cilja, a to je *pojam o životu*. Ne slaže se s onima koji poput Wundta zadaću filozofije shvaćaju posve teoretički, pa im je glavna teoretička spoznaja, a ne život i udes ljudi. Takvi, naime, svode filozofiju na, kako Kant kaže, »školski pojam«, na »sistem filozofijskih spoznaja ili razumskih spoznaja iz pojnova«. Bazala se, kako sam kaže, priklanja staroj maksimi: »*primium vivere, deinde philosophari*«, pa hoće filozofiju kao *svjetski pojam* (u Kantovu značenju). »Filozofija naime *in sensu cosmico* (in weltbürgerlicher Absicht) ima da odgovori na pitanje: "Što mogu znati? Što treba da radim? Čemu se smijem nadati?"«

Bazala, dakle, suprotstavlja školsku mudrost i životnu mudrost. On ne priznaje takvu mudrost koja bi bila sama sebi svrhom, nego samo takvu koja bi ujedno bila i životna mudrost. I u filozofiji je zato nazor o svijetu osnova oblikovanja nazora o životu. »Ali gospodo, sve znanje ima za nas samo toliko vrijednosti, koliko je u svezi sa životom našim«, sve ostalo puka je radoznalost. Konačno, i težnja za znanjem proizašla je razvojnopovijesno iz težnje za srećom, koja je uopće glavni pokretač sve kulture i svega napretka. Čovjeka je nužda naučila misliti.

Filozofija je, dakle, važna za život: ona treba da stvori sud o vrijednosti života i odredi svrhu djelovanja. I po tome je filozofija bliska svakom čovjeku: i priprostu i učenu. Nazor o svijetu, vidjeli smo, neophodan je kao osnova nazora o životu, ali on ne smije postati ni glavna ni jedina težnja filozofije. Filozofija je upravo posrednica između života i znanstvene težnje (težnje koja se osamostalila pa često gubi vezu s izvorom iz kojeg je izašla).

Prizvat ćemo ovdje ideje od goju i prosvjeti, razvijanju čovjeka i slobodi, koje je Albert Bazala izložio više godina poslije predavanja o kojem je ovdje bila riječ. Mislimo na dva spisa. Prvih od njih nosi naslov »O ideji prosvjete«. Objavljen je 1922. godine u prvom broju *Zbornika za pučku prosvjetu*, kojem je Bazala bio urednikom, a isti je rad »poradi njegova principijelnog značaja za pitanja pučkog prosvjećivanja« ponovo objavljen petnaest godina kasnije, tj. 1937. godine u časopisu »Napredak«, godina LXXVII, br. 9-10. Drugi rad koji ćemo još uzeti u obzir jest

¹ Albert Bazala: *Povijest filozofije*, svezak prvi, Matica hrvatska, Zagreb 1906, str. 18.

kratka »Uvodna riječ« što ju je Albert Bazala napisao uz knjigu Stevana Patakija »*Problemi filozofijske pedagogije*« (Zagreb 1933).

U svojoj biti prosvjeta je, kaže Bazala, *revolucionaran čin*. Ona potiče čovjeka, motivira njegove latentne snage i izvodi ih na slobodu razvijanja. U djelovanju prosvjete očituje se zakon slobode. Uostalom, klasični zahtjev »spoznaj sebe« znači zapravo »oslobodi se«. ² Prosvjeta, dakle, znači *slobodu i potvrda je života*. Ona je ta koja razbija mehanizam beživotne tvari. Prosvjeta je preporod, preporadanje čovjeka. ³ Različite koncepcije odgoja uvijek se, naime, odnose na istu temu: *razviti čovjeka*. Zato je premalo ako se kaže da odgajanje služi životu. Treba zapravo reći *da se odgajanje i život međusobno poklapaju*. »Odgoj je filozofija, koja je postala živim čovjekom«. ⁴

Odgojni rad ne može se svesti na puku tehniku (kao što ni pedagogija ne može biti »čista znanost«). Utjecati na mladog čovjeka i njegov život znači, naime, *djelovati stvaralački!* Pravi odgajatelji nisu niti mogu biti samo puki »učitelji« omladine, koji naprosto samo »školski« provode neki dati nazor, nego su oni uvijek ujedno stvaraoci života, oni koji pripravljaaju budućnost. Odgajatelji (učitelji) su ti koji bitno sudjeluju u određivanju nazora na svijet i život. Odnos odgajateljske funkcije prema ideji života takav je da radu odgajatelja daje odlike *stvaralačko-umjetničkog djelovanja*. Odgojno odnosno prosvjetno djelovanje jest umjetničko stvaralačko djelovanje, a ako nije to, onda je jedva više no zanat. A upravo samo veza obrazovanja s filozofskom koncepcijom uzvisuje odgojnu funkciju do stvaranja čovjeka. ⁵

Prosvjeta je, valja to posebno naglasiti, *vječito osvajanje*, a ne imanje! Ona nije nekakav dani, gotov posjed, niti se može kao gotov posjed nekome dati. Znanje se uopće ne može nikome naprosto izvana dati, predati, pre-davati, »ne može se u nj preliti kao gotov sadržaj i vrsnoća, može se samo poticati na rad, na težnju za istinom, ljepotom i dobrotom i za svim onim što se drži ljudski vrijednim«. »Prosvjetno nastojanje je kao ona Sokratska vještina, koja pomaže ozbiljnom i razbudenom duhu, da iz sebe vodi misao i volju«.

Tako shvaćena prosvjeta *protivna je dakako svakoj shemi*, šablوني bez duha i izrazitosti. Prosvjeta znači preporod, ali za svakoga samo po vlastitom djelu i trudu. Ona razbija masu. Odgoj, obrazovanje, pouka *uvijek vodi pojedincu*, samosvojnosti s osobnim shvaćanjem, držanjem i opredjeljenjem.

²»Stara riječ: 'Spoznaj sebe' znači zapravo: 'oslobodi se' – to jest, upoznaj bivstvo svoje, svoj poziv i zadaću, i radi prema toj spoznaji, pa nema gospodara nad tobom ni zapovijedi do savjeta tvojega uma i nagovora tvoje savjesti.« Albert Bazala: »O ideji prosvjete«, Zagreb 1937, preštampano iz »Napretka« – god LXXVIII – broj 9-10, str. 9.

³Ibidem, str. 4, 6, 10.

⁴Albert Bazala: »Uvodna riječ« u knjizi: Steven Pataki: *Problemi filozofijske pedagogije*, Zagreb 1933, str. III. Na istom mjestu upućuje Bazala na vezu pedagogije s filozofijom: »Intimna veza između filozofijskoga duha i smisla u jednu i pedagogijskoga utjecanja u drugu ruku čini posve razumljivim, da se pedagogijska teorija kulturno-historijski paralelno razvija s naziranjem na svijet i život. Historija pedagogije u glavnim je potezima pendant historiji filozofije«.

⁵Ibidem, str. III-VI.

Kao i sloboda, prosvjeta je u svojoj biti *dužnost*, ona se ne daje, nego *steže* svojim marom i nastojanjem. Ona nije dana nego zadana. A bez prosvjete nema ni demokracije.⁶

Vraćamo se predavanju »Filozofija u srednjoškolskoj nastavi s osobitim obzirom na gimnazije«.

Škola treba da bude priprava za život, a ne da se u težnji za znanjem odvaja od života. Da bi bila u svezi sa životom škola treba da stoji upravo u svezi s filozofijom.

Odvaja li se pak škola od života, ne može za to biti kriva klasična filologija, niti se to može izmijeniti time da se proširi opseg zastupljenosti prirodnih znanosti!

Dak tako uči konjugirati, deklinirati, nauči nekoliko životopisa (rodio se, napisao, umro), nauči nekoliko događaja i godina, nekoliko matematičkih formula i fizikalnih zakona – i onda je »zreo«, a da ne zna kako ljudi žive, ne zna gotovo ništa o razvoju i zakonima života, a najmanje o svom odnosu spram cjeline, o svojim dužnostima i pravima, o svrsi svoga rada. Taj nedostatak moguće je ukloniti jedino ako u školu prodre više filozofijskoga duha (str. 95).

»A kako će to zadovoljiti srednja škola? Moje je mišljenje, da se to neće postići nikakovom promjenom naučne građe, nego promjenom njena shvatanja, i zato držim, da sva reforma naših škola treba da u prvom redu počne od nas samih. Ne da se određi da su i valjane knjige vrlo potrebne, ali je glavno dobar učitelj... Do učitelja dakle stoji, hoće li znanost, kojoj služi, biti u svezi s filozofijom a prema tome utjecati na život mladića, ili će biti puko znanje« (95). O učitelju ovisi hoće li mladić na kraju svoga školovanja imati punu glavu apstraktnih znanja ili će imati pogled u život prirode, a napose u život ljudi. Pogreška je u tome što »stojeći pod utjecajem duha pojedinih znanosti cijesimo i tražimo *znanje znanja radi*«.

Svojim kolegama srednjoškolskim profesorima (a ne samo profesorima filozofije) nastojao je Bazala na sasvim konkretnim primjerima pokazati da svaki oblik nastave i u bilo kojem nastavnom predmetu ima uvijek svoju filozofsku implikaciju. Svoju osjetljivost i smisao za problem o kojem je riječ, svoje shvaćanje biti i svrhe nastave i obrazovanja uopće, posvjedočuje Bazala analizom nekoliko konkretnih procedura vođenja nastave u različitim nastavnim predmetima: klasičnoj filologiji, učenju stranih jezika, učenju literature, nastavi povijesti i prirodopisu. »U klasičnoj se filologiji, primjerice, prečesto traži samo to da dak umije glatko prevoditi, da razlikuje aorist od imperfekta« i da zna neke podatke iz povijesti književnosti. Takvoj, nepotrebnoj i nekorisnoj, klasičnoj obrazovanosti suprotstavlja Bazala mogućnost da učenik dobije uvid u način i razvoj rada i života starih naroda, a posebno u njihov kulturni razvoj kako bi mogao razabrati koliko se naša kultura osniva na klasičnoj, a koliko se opet naša shvaćanja i način života razlikuju od njihova. A to je vrednije »nego ako znade nabrojiti glagole, koji se slažu s dativom ili koji imaju jaki aorist« (str. 96). Bazala navodi sasvim konkretne primjere iz, kako on kaže, preobilja građe na kojoj je tu zadaću moguće provesti. On, što je za nas s metodičkoga gledišta važno, izrijekom insistira baš na tome da se sve to pokazuje »na konkretnim prim-

⁶ Albert Bazala: »O ideji prosvjete«, str. 4-10.

jerima«. Primjerice, razvoj mišljenja o sudbini čovjekovoj i njenom utjecaju na djelovanje ljudi, razvoj i prosuđivanje pojma krivnje, dobra i zla, optimizma i pesimizma u procjeni o vrijednosti života, prosuđivanje odlučnosti i uspjeha, čovjekove čestitosti, njegova odnosa prema običajima i zakonima, radu i naporu, ali i prema zabavi i veselju! »Bio bi težak grijeh, gramatizirati kraj ovakove građe« (str. 97). »Uza sve ovo ima klasična filologija đaku da predoči i razvoj jezika, umjetnosti (i osobito književnosti), pa i ćudorednosti i vjerskih nazora; ona ima da stupi u svezu s kulturnim životom i potrebama današnjim...« i tako će tek ona postati vrelo životne nauke, te joj nitko neće moći odricati vrijednost u nastavi.

Bazala kritizira i obuku stranih jezika zbog njene nedovoljne veze sa shvaćanjem života. Uće se životopisi, nabrajaju djela i izriću ocjene i kritike, a da ućenik djela nije ćitao! Nije se onda ćuditi da takav ućenik i kasnije radi tako kako je u školi ućio: da prosuđuje o onom što ne poznaje i piše kritike o onome što nije ni ćitao.

Svrha proućavanja literature je u tome da ućenik ćitajući djela ta djela dovede u svezu s vremenom i prilikama i shvaćanjima pišćevim, i bolje shvati svoje vrijeme u kojem mu je živjeti i raditi. U tom je smislu neophodan filozofijski i sociologijski pregled razvoja literature.

Za nastavu povijesti karakteristićno je da odviše istiće ulogu pojedinih osoba, kao da one stvaraju povijest, a da manje istiće društvene i kulturne prilike naroda i vremena iz kojeg se, međutim, tek može razumjeti povijest. Bazala i kada je rijeć o nastavi povijesti insistira na vezi s današnjim prilikama i razumijevanju suvremena života.

U nastavi zemljopisa uće se visine gora i duljine rijeka, velićine zemalja i broj stanovnika, geografska dućina i širina itd., ali ne i njihov utjecaj na naćin života ljudi.

S nastavom prirodopisa i fizike isto je tako. Ućenik ući mrtve oblike istrgnute iz prirode, a ništa, primjerice, o utjecaju geografskih prilika na floru i faunu i njihovu utjecaju na život ljudi! Ne izvode se međusobne veze bezbrojnih komponenata koje ćine život.

Bazala kritizira formalizam koji izdvaja svu silu pojedinih oblika, a gubi iz vida cjelinu prirode. Ćak i o životu pojedinih oblika đak ući veoma malo, jer je »ćini se, glavno da znade kojoj vrsti pripadaju i koliko imaju zubi« (str. 99).

Za razliku od takve školske i obrazovne prakse Bazala izriće zahtjev da svi nastavni predmeti i sva nastavna građa stupe u svezu sa životom. Školski će organizam biti u svezu sa životom, a to znaći u svezu sa sadašnjošću i ujedno priprema za budućnost jedino bude li u svezu s *filozofijom*, koja i jest *životni nazor*.

Je li potrebno napose ućiti filozofijsku propedeutiku? Odgovor je potvrđan. A obrazloženje kratko: jedino ona može pojedine misli, što su ih razvile pojedine znanosti, dovesti do povezanosti i cjeline životnoga nazora.

Logika je potrebna kao uvođenje u metode znanstvenoga rada, *psihologija* kao »osnova duševnih znanosti«, a *uvod u filozofiju* da ućenika uvede u osnovne teorićke i praktićne probleme filozofije. Ućenik koji stekne takvo obrazovanje bit će pripravan i za znanstveni rad i pripravan za život.

»Filozofijska je tako propedeutika predmet, u kojem se sastaju sve niti srednjoškolske obuke; ali to može biti samo onda, ako su joj pojedine discipline te niti i podale. I o tom sam vas htio uvjeriti, da je to nužno, ako škola hoće, da bude u svezi sa životom narodnim, da dakle bude u pravom smislu narodna institucija, koja će uzdanicu naroda pripremiti na život.

Slobodan sam vam stoga predložiti ovu rezoluciju: 'Za valjan uspjeh srednjoškolske nastave potrebna je što veća obrazovanost nastavnika u filozofiji, napose u sociologiji, po kojoj će škola moći mladež pripravljati za život, pa tako utjecati na život narodni'« (str. 180).

Ne znamo za sudbinu te rezolucije, ali znamo kako stoji s filozofskim obrazovanjem nastavnika: ono je manjkavo i površno, a nerijetko i nikakvo!

Na kraju govori Bazala o velikim teškoćama koje stoje pred zahtjevima za koje se zauzima. Svaki bi nastavnik, svaki učitelj osim u svoju struku morao biti upućen i u filozofiju i sociologiju i »barem u osnovne spoznaje gotovo svih znanosti«. A za to je potrebno i vremena i osiguranja nepomućenih uvjeta rada. Završna misao vraća nas dakle iz, da tako kažemo, sfere idealnih zahtjeva u prozaično područje materijalnih uvjeta života nastavnika. »Koliko je pak za sve to potrebno u prvom redu, da se uredi materijalno stanje srednjoškolskih nastavnika, da to življe mogu prionuti oko svojih idealnih ciljeva – videant consules!« (str. 180).

Dakle, kako onda, tako i danas; kako na početku stoljeća, tako i na njegovu kraju. »Konzuli« su dakako bili i ostali gluhi i slijepi. Oni vjerojatno i ne mogu biti drugačiji. Konzervativno je, reći ćemo, obraćati se konzulima i od njih dobra očekivati. To tim više u vremenu u kojem svi, a ne samo učitelji (dakle ne samo oni prosvjetljeni i prosvjetitelji), treba da svoju sudbinu, uvjete svoga života i rada konačno uzmu u svoju ruke.

I još jedna završna napomena: opet obrat od idealnih zahtjeva u grubu zbilju. Prije dva dana suočili smo se s informacijom da je udio privrede u raspolaganju dohotkom koji ona ostvaruje u prvim mjesecima ove, 1988. godine, pao na (cca) 53%, u odnosu na (cca) 57% u istom razdoblju prošle 1987. godine! Riječ je o tako strmoglavom *rastu pada* udjela u raspolaganju dohotkom da takav podatak govori sam za sebe. Možda i previše!

ALBERT BAZALA I NASTAVA FILOZOFIJE

Sažetak

U predavanju pod naslovom »Filozofija u srednjoškolskoj nastavi s osobitim obzirom na gimnazije« (god. 1905) Bazala se opire pozitivističkom duhu vremena, a posebno odijeljenosti posebnih znanosti od filozofije. Pojedina znanja i pojedine pouke u obrazovanju ne smiju, međutim, ostati u svojoj izoliranosti, nego treba da budu utkane u takve smislene spoznaje koje se odnose na cjelinu života.

Iz dvostruke težnje čovjekove (težnje za znanjem i težnje za srećom) izvire i dvostruka svrha filozofije: ona treba da bude i nazor o svijetu i nazor o životu. Nazor o svijetu neophodan je kao osnova za nazor o životu, ali on ne smije postati glavna težnja filozofije. Stavljajući u prvi

plan praktičnu svrhu filozofije (*primum vivere deinde philosophari*) Bazala otklanja filozofiju kao »školski pojam«, pa hoće filozofiju kao »svjetski pojam« (*in sensu cosmico*). Školskoj mudrosti on suprotstavlja životnu mudrost.

Promjena u obrazovanju ne može se postići nikakvom promjenom same naučne građe, nego promjenom shvaćanja obrazovanja: reforma dakle treba da počne od nas samih, od učitelja.

Škola treba da bude u svezi sa životom, a da bi to bila, ona treba da stoji u svezi s filozofijom. Na sasvim konkretnim primjerima, analizirajući konkretne procedure vođenja nastave, pokazuje Bazala da svaki oblik nastave i u bilo kojem nastavnom predmetu ima uvijek svoje filozofijske implikacije. Za valjan uspjeh srednjoškolske nastave svaki bi nastavnik, osim u svoju struku, morao biti upućen i u filozofiju i sociologiju, i barem u osnovne spoznaje gotovo svih znanosti.

Za problematiku filozofije odgoja važna su još dva kraća Bazalina spisa: »O ideji nastave« (1922) i »Uvodna riječ« knjizi S.Patakija »Problemi filozofijske pedagogije« (1933). Prosvjeta znači slobodu i potvrdu života: ona je preporod, preporođanje čovjeka. Premalo je ako se kaže da odgajanje služi životu – treba reći da se odgajanje i život međusobno poklapaju. »*Odgoj je filozofija, koja je postala živim čojekom*«. Odgojni rad ne može se svesti na puku tehniku, on je uvijek stvaralačko – umjetničko djelovanje, a inače je tek zanat. Prosvjeta nije gotov posjed, imanje, nešto što se može gotovo dati, pre-davati, nego je ona osvajanje, dužnost. Ona se stječe. Nije dana, nego zadana!

ALBERT BAZALA AND THE TEACHING OF PHILOSOPHY

Abstract

In his lecture entitled »Philosophy in Secondary-School Instruction, with Special Reference to Grammar Schools«, given in 1905, Bazala criticized the positivistic spirit of the times and particularly the practice of separating individual scientific and scholarly disciplines from philosophy. He held that different subjects of instruction should not remain isolated but should all be integrated into a coherent teaching which embraces the totality of human life.

From man's dual aspiration – the desire for knowledge and the search for happiness – there follows the dual purpose of philosophy: it should be a view of the world and a view of life. A view of the world is indispensable as a foundation for a view of life, but it should not be allowed to remain philosophy's main preoccupation. Giving primary weight to the practical uses of philosophy (*primum vivere deinde philosophari*), Bazala rejects philosophy as a »school subject« and opts for philosophy as a »cosmic notion« (*in sensu cosmico*). He opposes the wisdom of learning by the wisdom of life.

An educational change cannot be achieved by reforming the subject matter of instruction but only by changing the educational perspective. The reform should start with the teachers.

The school must be related to life, and to be that, it must be related to philosophy. Using quite specific examples and analyzing specific teaching procedures, Bazala shows that any type of instruction in any subject will necessarily have also quite definite philosophical implications. To succeed as a secondary-school teacher, every subject teacher should also have an understanding of philosophy and sociology and know at least the basics of almost all disciplines.

There are two more, shorter papers which are important for Bazala's philosophy of education: »On the Idea of Teaching« (1922) and the preface to S. Pataki's book *Problems of Philosophical Pedagogy* (1933). The main ideas of these two texts can be summarized as follows: Education means freedom and the affirmation of life: it is a renaissance – the rebirth of man. It should be noted that education and life are coincidental. »Education is philosophy that has become living man.« Teaching cannot be reduced to a mere technique; it is always a creative, artistic activity – otherwise, it remains a craft. Education is not a piece of property, a hand-me-down object or good; it is not passed down but won; it is a task. It is acquired. And it is not given but set as a task.